

ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Наприкінці XIX – початку XX століття у зв'язку з розвитком психології і педагогіки, удосконаленням системи народної освіти об'єктом посиленої уваги стали діти з легкими формами розумової відсталості, неуспішність у навчанні яких виявляється в молодшому шкільному віці. Все більше лікарів, педагогів, психологів не обходять увагою цю проблему. Започатковують перші програми наукового дослідження підтримки дітей із захворюваннями нервової системи, виявлення причин порушень їхнього нормального психічного розвитку. Допомога цим дітям розглядається не лише як прояв гуманізму, але й як соціальна потреба, засіб самозбереження суспільства, як умова "гігієни" шкільного життя.

За даними Міністерства охорони здоров'я України, сьогодні більше 50% дітей дошкільного віку вже мають певні функціональні відхилення. Лише 7-10% немовлят народжуються здоровими; різні порушення статури виявлено у 60% дітей шкільного віку, відхилення від норми у серцево-судинній системі спостерігається – 30-40% дітей, неврози – у 30%. Результати вибіркового досліджень засвідчили, що 36% дітей дошкільного віку України мають низький рівень фізичного здоров'я, 34% – нижче за середній, 23% – середній, лише 7% – вище за середній і тільки 1% – високий рівень фізичного розвитку.

Народження фізично здорової дитини сьогодні не визначає її подальшого повноцінного розвитку. Відомо, що розвиток будь-якої особистості залежить від того, наскільки умови навчання і виховання відповідають її реальним можливостям. З урахуванням цього у нашій країні створено різні типи навчальних закладів: поряд з дошкільними навчальними закладами загального типу існує мережа спеціальних шкіл та дошкільних закладів для дітей, розвиток яких відхиляється від норми. Проте досить велика кількість таких дітей, які потребують особливої уваги і підтримки з боку фахівців, приходять до звичайних не спеціалізованих дошкільних навчальних закладів. Зважаючи на це, метою даної статті є обговорення шляхів і засобів удосконалення підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності з урахуванням потреб дітей, що мають вади у розвитку.

У сучасних, вітчизняних і зарубіжних джерелах використовується ряд визначень даної категорії дітей: діти із емоціональними порушеннями, діти з порушеннями поведінки, діти з труднощами в навчанні та низка інших. Але найчастіше для позначення цих дітей використовується термін "затримка психічного розвитку" [2].

Сьогодні проблема затримки психічного розвитку дитини займає чинне місце у спеціальній психології і педагогіці. Про причини виникнення, прояви та наслідки затримки психічного розвитку дитини йдеться у роботах Т.А. Власової, М.С. Певзнер, В.І.Лубовського, Т.В.Єгорова, К.С. Лебединського, І.Ф.Марковської, Л.А.Булахової, А.Е.Відренка, Т.Д.Ілляшенко та інших авторів.

Отже, поряд з роботами, що доводять соціальну гостроту і актуальність зазначеної проблеми, існують роботи, що присвячені особливостям формування окремих психічних функцій у дітей із затримкою психічного розвитку і досвіду проведення корекційної роботи з ними (В.І. Лубовський, Т.В. Єгорова, Т.Д. Ілляшенко, М.Г. Рейдбойм, Л.Г. Переслені, Е.С. Слепович, С.Т. Шевченко, Н.А. Ципіна, В.П. Кудрявцев, Н.М. Стадненко, І.І. Ілляшенко, І.І. Мамайчук).

Отже, проблема виховання і навчання дошкільників з відхиленнями в розвитку визнана однією із більш важливих у педагогіці. У зв'язку із збільшенням кіль-

кості таких дітей стає актуальною проблема формування їхньої готовності до навчання у школі.

У багатьох експериментах і спостереженнях були виявлені причини, що призводять до відхилень у психічному розвитку. До цих причин, в першу чергу, належать:

- порушення функцій центральної нервової системи в рамках психоорганічного синдрому, в більшості випадках візуально-органічного генезу або церебрально-органічного неповноцінного генезу.

- порушення функцій центральної нервової системи без вираженого пошкодження органічної основи, внаслідок чого порушення вищої нервової діяльності неглибокі і є наявними лише на протязі відносно короткого часу.

- функціональні порушення мозкового крово- та лімфообігу, що негативно впливає на психічну діяльність дитячого організму.

- патологія вагітності та пологів, інфекції, інтоксикації перших років життя [4].

Узагальнюючи результати аналізу літературних джерел, можна дійти висновку, що на сучасному рівні проблема затримки психічного розвитку в дітей здобула значного об'єму інформації. Втім проблема розглядається найбільш повно в медичному аспекті, дещо менше у – психолого-педагогічному.

Натомість відомо, що в дитячому віці уповільнений темп психічного розвитку зустрічається значно частіше, ніж психічний недорозвиток. Зазвичай затримку психічного розвитку діагностують у дітей по закінченню дошкільного віку, або при вступі до школи. Затримка психічного розвитку у дітей в більшості випадків виявляється в мінімальних органічних порушеннях, або у функціональних нестатках центральної нервової системи, що виникають у результаті впливу патогенних факторів під час внутрішньоутробного періоду, під час пологів і в перші роки життя дитини. Причиною також може стати довготривале хронічне соматичне захворювання дитини, що перенесено в ранньому дитинстві, а також довготривала соціально-культурна депривація (перебування з моменту народження в умовах неблагополучної сім'ї, дитячого будинку, дошкільного дитячого будинку), а також вплив стресових психотравмуючих факторів.

За визначенням багатьох дослідників, затримка психічного розвитку в дитини проявляється в:

- а) низькому рівні запасу знань;
- б) бідності уявлення;
- в) низькій інтелектуальній цілеспрямованості [1].

Усвідомлення важливості цієї проблеми, постійне збільшення кількості дітей із затримкою психічного розвитку спонукає педагогів-практиків і науковців до пошуків шляхів її вирішення. Те, що діти із затримкою психічного розвитку є об'єктом уваги не тільки психології, дефектології а й педагогіки, не випадково. Адже серед причин виникнення затримки психічного розвитку переважають порушення психічного розвитку, відхилення від вікової норми, які потребують спеціальної корекції, зміни темпу засвоєння навчального матеріалу та його послідовності. Але чи завжди виправдано зарахування таких дітей до категорії таких, котрі мають особливі потреби, лише тому, що на певному етапі навчання і розвитку вони потребували спеціальної корекційної допомоги, – на це запитання не завжди можна дати однозначну відповідь.

Сьогодні право на корекцію в необхідному обсязі дитина може отримати лише через медичний діагноз і

статус такої, що має спеціальні потреби. Проте зарахування до категорії так званих аномальних, яким буде надана спеціальна корекційна допомога, буде щонайменше 15-20% від загальної кількості дітей, які її потребують. Тому більшість дітей залишається і без певного діагнозу, і без потрібної їм педагогічної корекції.

Зазвичай діти із затримкою психічного розвитку потрапляють в умови дошкільних навчальних закладів загального типу. Вихователі зіштовхуються з проблемами їхнього виховання і навчання, з корекцією і подоланням їх труднощів. Утім вихователі звичайних дитячих навчальних закладів, професійно не підготовлені до повсякденної навчальної і виховної роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку.

Професійно-педагогічна освіта вихователів, які не є дефектологами, не передбачає достатнього озброєння знаннями, вміннями і навичками, що є необхідними у роботі з дітьми, які мають затримку психічного розвитку.

У зв'язку з цим постає проблема поглиблення і розширення професійної підготовки майбутніх вихователів у вищих навчальних педагогічних закладах для роботи з означеною категорією дітей.

На нашу думку, в першу чергу потребує удосконалення номенклатура переліку навчальних дисциплін і їх змісту, який закладений у навчальних планах, програмах. Сьогодні він має бути відносно стабільним, відобразити сталі перевірені практикою знання, але й разом з тим характеризуватися певною мобільністю. Насамперед це стосується спрямованості теоретичної і практичної підготовки, методики і технології навчання і виховання, швидко оновлюватись на вимогу потреб освітньої практики.

Забезпечення кваліфікованої підготовки вихователів для роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку, вдосконалення навчального процесу, підвищення його ефективності, доцільно проводити за рахунок збільшення кількості психолого-педагогічних дисциплін з основ дефектології та корекційної педагогіки, психогієни; впровадження безперервної педагогічної практик у різних типах дошкільних навчальних закладах, адже студентам-випускникам бракує знань і досвіду у використанні різних методичних систем роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку.

Ще один резерв – це курсові науково-дослідницькі роботи студентів. Їх огляд та аналіз змісту дозволяє дійти висновку про їх недостатню зорієнтованість на практичну роботу з дітьми, які мають затримку психічного розвитку. Найчастіше курсові роботи студентів носять репродуктивний, а не дослідницький характер і мало пов'язані з вирішенням проблем затримки психічного розвитку дитини, з якими зустрічається вихователь у повсякденній роботі. Ліквідувати цю прогалину можливо завдяки спільній співпраці дитячих навчаль-

них закладів, на базі яких доцільно проводити експериментальні дослідження, і викладачів фахових кафедр, які б допомогли у виборі творчої теми та наданням необхідних консультацій в разі виникнення у роботі студентів труднощів.

Зокрема, студентам ми пропонували такі теми курсових робіт: “Особливості роботи вихователя з дітьми із затримкою психічного розвитку в умовах неспеціалізованого дошкільного навчального закладу”; “Підготовка дітей із затримкою психічного розвитку до навчання у школі в умовах неспеціалізованого дошкільного навчального закладу”, “Педагогічні засади ігрової діяльності дітей із затримкою психічного розвитку в умовах неспеціалізованого дошкільного навчального закладу”, “Особливості навчання дітей із затримкою психічного розвитку в умовах неспеціалізованого дошкільного навчального закладу” і т. ін.

Крім того в межах виконання індивідуальних педагогічних проектів вони працювали за такими питаннями, як-то:

1. Як організувати допомогу дітям із затримкою психічного розвитку в умовах неспеціалізованого дошкільного навчального закладу?

2. Як забезпечити підтримку дітей із затримкою психічного розвитку з боку батьків?

3. За якими принципами треба організовувати індивідуальну підтримку дітей із затримкою психічного розвитку в умовах не спеціалізованого дошкільного навчального закладу?

Задля ефективності професійної підготовки майбутніх вихователів до роботи з дітьми, які мають проблеми у психічному розвитку доцільно також розширити тематику спецкурсів і семінарів.

Спостереження за роботою студентів під час педагогічної практики на випускному курсі виявили, що зазначені заходи позитивно впливають на підготовку майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до роботи з дітьми які мають затримку психічного розвитку. Додаткові теоретичні знання, які студенти одержали під час прослуховування спецкурсів, постійне відвідування дитячих закладів дозволяли їм зорієнтуватись у засобах і шляхах практичного вирішення зазначеної проблеми. Слід підкреслити, що у розвинених країнах давно її розв'язали шляхом інтеграції дітей з особливими потребами в єдиний освітній простір з дітьми, що розвиваються у межах норми. Така гуманістична тенденція дозволяє надавати кожній дитині більше індивідуально спрямованої корекційної допомоги і водночас не дискримінувати її, визначати перспективи не недоліками розвитку, а тими позитивами, що є в неї і що за належних умов дає змогу дітям із затримкою психічного розвитку в майбутньому влитись у повноцінне суспільне життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власова Т.А. Дети с задержкой психического развития. / Под. ред. Т.А. Власовой, В.И. Лубовского, Н.А. Ципиной. – М.: Педагогика. – 1984. – 256 с.

2. Власова Т.А., Певзнер М.С. О детях с отклонениями в развитии. – М.: Просвещение, 1973.- 176 с.

3. Лубовский В.И. Задержка психического развития как психолого-педагогическая проблема. / В кн.: Развитие младших школьников в норме и при

отклонениях. – Иркутск: Министерство просвещения РРФСР, ИТПИ. – 1979. – с. 3-7.

4. Мамайчук И.И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии. – СПб., 2003.

5. Цыпина Н.А. Воспитание детей с задержкой психического развития. // Дефектология. – 1972. – №4. – С.35-40.

Подано до редакції 16.02.05

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается проблема подготовки воспитателей к работе с детьми с задержкой психического развития в условиях не специализированных детских дошкольных учреждениях. Обсуждаются пу-

ти и средства ее совершенствования, с учетом особенностей детей, психическое и физическое развитие которых требует специальной поддержки со стороны воспитателя.

SUMMARY

The article deals with the problem of training tutors for work with children with a delay of mental development in conditions of not specialized children's preschool establishments. The author considers the

ways and means of its improving in accordance with peculiarities of the children whose mental and physical development requires special support on behalf of the tutor.
